

*En skola
i världsklass!*

Strategier för skolutveckling
i Söderort och på Järvafältet

Stockholms skolor ska erbjuda en skolverksamhet i världsklass. Med det menas att

- skolan ska vara världsbäst för varje elev och möta honom eller henne med en undervisning, som utgår från just den elevens förutsättningar och behov
- skolan ska ha en utbildningsnivå i världsklass, så att eleven ska kunna utnyttja hela sin potential och senare ha möjligheter att studera vidare på högre nivå
- skolan ska förbereda eleven för att vara världsmedborgare och kunna leva i en globaliserad värld

Utifrån den övergripande visionen för stadens skolor och för hela skolmarknaden är ”En skola i världsklass” riktmärket för de skolstrategier som härmed presenteras.

Innehåll

Vision	3
Mål/uppdrag.....	3
Strategiska åtgärder.....	4
Vetenskaplig forskning.....	4
Förhållningssätt	4
Framgångsfaktorer.....	4
Skolutbyte/benchmarking.....	6
Arbetsmetoder/stödmaterial	6
Sammanfattande slutsatser	8
Viktigast i ett förändringsarbete.....	9
Forskningsbilaga.....	10
Inspirationsplatser.....	18

Skolor i utsatta ytterstadsområden i Stockholm arbetar hårt med att nå en allt högre grad av måluppfyllelse. För att stödja skolorna i arbetet med att välja de bästa strategierna när det gäller att förbättra elevernas resultat har följande strategidokument utarbetats på uppdrag av utbildningsnämnden i Stockholm. Adressat är i första hand rektorer på berörda skolor.

Vision

Berörda skolor har flyttat sina positioner allt närmare visionen En skola i världsklass. Det innebär förhöjda resultat vad gäller betyg och andra mätningar (t.ex. vid nationella prov).

Det utvecklingsarbete som bedrivs såväl internt som utåtriktat är målinriktat, strategiskt, erfarenhetsbaserat och nära kopplat till aktuella forskningsresultat.

Skolorna har nått ut med information om sin goda verksamhet och är det självklara alternativet för barn och ungdomar och deras föräldrar. Skolan åtnjuter ett högt förtroende

Så här ser det ut när
läsåret 2014–2015
startar

i närområdet. Även utanför skolans upptagningsområde är skolorna kända som bra skolor som arbetar framtidsinriktat. Framsynta företag och organisationer söker aktivt kontakt med skolorna för samarbete över gränser.

Mål/uppdrag

Det här uppdraget ges till rektor i berörda skolor i januari 2011. Avstämning sker i juni 2012

Med stöd i skolstrategin får varje berörd skola i uppdrag att omsätta visionen ovan i konkreta mål och handlingsplaner. Det innebär ett gemensamt arbete för skolans personal att formulera mål på kort och lång sikt för att nå högre grad av måluppfyllelse. Ett effektmål är att varje grundskolas betygsresultat och resultat för nationella prov i årskurs 3, 6 och 9 ska motsvara minst medelvärdet för riksgenomsnittet i Sveriges skolor när elever som gått i svensk skola mindre än 3 år särredovisas. Till de handlingsplaner som kopplas till målen ska ansvarsfördelning, tidsomfång och uppföljningsmetoder anges. Utbildningsförvaltningen kommer att ge stöd i arbetet med att implementera de strategier som kommer att användas under arbetets gång. En särskild projektledning kommer att vara behjälplig.

Strategiska åtgärder

Vetenskaplig forskning

I arbetet med att finna de bästa strategierna är det nödvändigt att ta del av den forskning som finns när det gäller vad som är verkningsfullt när det gäller att förbättra resultat. Det finns numera många tillgängliga sammanställningar av forskningsresultat, som tydligt visar effekter av olika strategier, satsningar och utvecklingsarbeten. Sådant material kan användas för att jämföra de egna pågående utvecklingsarbetena med det som forskningen visar. Forskningsresultat, kartläggningar, aktuella rapporter m.m. kan också på den enskilda skolan användas som inspiration och vägvisare i valet mellan olika utvecklingsstrategier.

När det gäller FoU och utveckling av lärar-kompetens och praxisnära forskning pågår i Stockholm ett antal ämnesdidaktiska nätverk, där flera kommer att göra learning studies.

Enligt samlad forskning är det exempelvis viktigt att satsa på följande när man vill åstadkomma förändringar:

- att involvera eleverna i det egna lärandet och låta dem själva kontinuerligt utvärdera sina insatser och framsteg
- att tillämpa formativ utvärdering, dvs. under arbetets gång ofta stanna upp utvärdera för att kunna forma om och förändra i läroprocessen
- att sätta upp mål för arbetet under lektionerna och visa eleverna vägar att nå målen
- att satsa på språk och ett språkutvecklande arbetssätt
- att arbeta med mentorskap och ge eleverna förebilder både i och utanför skolan

Förhållningsätt

Atmosfär och skolklimat är faktorer som påverkar elevernas prestationer

som är svåra att fånga eller att mäta. Det har att göra med bemötande, attityder och värderingar som skapas i förhållandet och samspelet mellan människor. Detta påverkar och präglar i hög grad en skolas vardag. I en skola där reglerna är tydliga och alla vet vad som rätt och fel finns trygghet. I en skola där de vuxna tror på elevernas möjligheter och ständigt uppmuntrar och stödjer eleverna i deras utveckling skapas förhoppningar och positiva utvecklingsspiraler. I en skola där man visar att man bryr sig om varandra och inte tolererar kränkningar eller mobbning får eleverna en bild av hur framtidens idealsamhälle kan vara utformat när alla tar sitt ansvar. En skola som kännetecknas av ett varmt, välkomnande klimat med mycket glädje och skratt vill man gärna komma till, på samma sätt som man undviker att gå till en skola där hårda ord, bråk och nonchalans hör till vardagsbilden.

Det som har betydelse för elevers studieframgångar är

- Goda och trygga relationer mellan lärare och elever
- Positiva förväntningar på varje elev och höga förväntningar på prestationer
- Varierade arbetssätt som utgår från elevernas behov och förutsättningar och där elevernas erfarenheter och tidigare kunskaper tas tillvara
- Nära samverkan med föräldrarna

Framgångsfaktorer

Verksamheten i skolorna i stadens yttre områden karakteriseras i många avseenden av rörlighet, flexibilitet och nyskapande. Äldre, beprövade metoder fungerar inte alltid, utan man måste söka nya vägar för att utveckla skolan.

Erfarenheter från lokalt utvecklingsarbete som har varit framgångsrikt ska tas tillvara. De metoder som skolorna beskriver som framgångsrika har också stöd i forskningen.

Hänvisning till och sammanfattning av några av de viktigaste forskningsöversikterna och rapporterna finns redovisade i bilaga A.

Beprövat och framgångsrikt i Söderort och Järva

<p>En genomtänkt och systematisk pedagogik som t ex ROSS-programmet, genre-pedagogik, entreprenöriellt lärande, NTA-programmet (naturvetenskap och teknik till alla) är beskrivna och väl utprovade framgångskoncept.</p>	<p>Etablerad samverkan med högskolorna i form av olika mentorsprogram och studiestöds-satsningar beskrivs som viktiga faktorer för elevers studieframgångar. Genom möten med studenter och äldre elever får eleverna kontakter och förebilder utanför skolan och även utanför det egna bostadsområdet. Ett pågående projekt, där det finns möjligheter för fler att delta, är projektet Medvind där mentorerna kommer från universitetet.</p>
<p>Stöd efter skoldagen i form av läxhjälp efter skoltid eller "skola efter skola" i form av lovskolor, skola på lördagar etc. är viktiga komplement, särskilt för sent anlända elever som har kort tid i det svenska skolväsendet.</p>	<p>En nära samverkan i närområdet mellan skolan, föräldrarna, socialtjänsten, polisen och andra myndigheter skapar en god skolkultur. Ett gemensamt synsätt och en struktur för ett organiserat och förtroendefullt samarbete är ett framgångskoncept.</p>
<p>En meningsfull fritid har betydelse för elevernas personliga utveckling och skolframgång. Samverkan med olika föreningar t.ex. i form av satsningar inom Idrottslyftet har haft avgörande betydelse för många elevers studiemotivation.</p>	<p>Skolornas satsningar och specialiseringar inom kulturområdet stärker elevernas självkänsla och självförtroende, som är grund för elevernas tilltro till egen studieförmåga.</p>
<p>Språkutvecklande arbetsätt och ämnesutbildning på modersmålet beskrivs som framgångsfaktorer och har lett till att fler elever har fått betyg.</p>	<p>Skolans tydlighet i vad som gäller kring ordning och trivsel och elevers och föräldrars delaktighet är avgörande för en skolas framgång. Berörda skolor beskriver här många framgångsrika metoder som gynnar ett gott skolklimat.</p>
<p>Starka band mellan utbildning och arbetsliv är viktigt för elevernas studiemotivation och ger kontaktnät för framtiden. Flera samarbetspartner från näringslivet som JM, IBM, Ericsson, Microsoft, Grontmij, Svenska Bostäder, Familjebostäder m.fl. har varit engagerade i skolornas arbete. Eleverna har fått möta vuxna i arbetslivet som blivit mentorer och förebilder för dem.</p>	

Samma exempel på framgångsfaktorer kommer från flera skolor. Goda exempel har börjat sprida sig. Enskilda skolor har lämnat exempel på nya strategier som prövats och gett goda resultat. En rekommendation är därför att på olika sätt ta del av berörda skolors goda exempel genom att titta på deras hemsidor eller ta personlig kontakt.

Skolutbyte/benchmarking

Det finns andra storstadsområden som har mycket gemensamt med Stockholm, t.ex. i Malmö och i Göteborg. Utbildningsförvaltningen har tagit ett initiativ till att utveckla ett närmare samarbete med dessa städers skolansvariga, där storstadsspecifika frågor som resursfördelning och frågor om integration och segregation m.m. ska diskuteras. Detta samarbete kan leda till ett samarbete även på skolnivå där skolor med jämförbara förhållanden kan utbyta erfarenheter och lära av varandra.

Mellan skolor på Järvafältet organiserades våren 2010 ett kunskapsutbyte lärare emellan som ett pilotprojekt. Lärare från olika skolor friställdes under en dag och besökte varandras skolor. Efteråt bloggade de om sina upplevelser med hjälp av ett särskilt bloggverktyg. Därefter träffades de igen och bytte vidare erfarenheter. Deltagarna rekommenderade en fortsättning av satsningen och underströk att det fanns ett särskilt värde i att sprida goda idéer mellan näraliggande skolor, men att det också skulle vara intressant att besöka skolor i helt andra områden. I förlängningen kan också elever träffas och vänskoleförhållanden uppstå. I arbetet med att implementera ytterstadsstrategierna kan kunskapsutbyten av ovanstående slag organiseras.

Även andra Stockholmsskolors arbete, särskilt sådana som beskrivs som framgångsrika i olika bemärkelser, finns beskrivna på Pedagog Stockholm www.pedagogstockholm.se och i tidningen Lära. Tips på skolor i Stockholm, som gärna delar med sig av sitt utvecklingsarbete inom ramen för satsningen Inspirationsplatser, finns redovisade i **bilaga B**.

Arbetsmetoder/stödmaterial

I Utbildningsnämndens verksamhetsplan finns några områden som lyfts fram som särskilt angelägna att utveckla vidare. Bland dessa finns områden där Utbildningsförvaltningen tagit fram stödmaterial eller gjort pedagogiska satsningar som finns dokumenterade. I arbetet med att höja resultaten i Järva- och Söderortssko-

lorna kan sådant material vara av stort värde. Under nedanstående rubriker finns exempel på sådant som kan rekommenderas och användas i arbetet med att höja kunskapsresultaten.

Matematik

I websajten Pedagog Stockholm, som riktar sig direkt till lärare, finns under rubriken *Utveckling/Matematik* en mängd hänvisningar till fortbildning, undervisningsmaterial, hjälpmedel, forskningsresultat och annat som den som undervisar i matematik har glädje av.

För att exempelvis skapa bättre förutsättningar för att följa elevernas kunskapsutveckling i matematik har Utbildningsförvaltningen gjort en sammanställning av olika diagnosmaterial som kan användas. Även detta material finns tillgängligt på Pedagog Stockholm.

Läs-skriv och språkutveckling

Tidig läsförmåga är kopplad till framtida skolframgångar.

Utbildningsförvaltningen har i nära samarbete med erfarna lärare genomfört en rad utvecklingsinsatser vad gäller läs- och språkutveckling vid Stockholms grundskolor. Lärare har bland annat arbetat med att systematisera och samordna språk-, läs- och skrivutvecklingen i sina respektive skolor. Exempel på Stockholmsskolor som deltagit i olika språkutvecklande utbildningssatsningar finns på Pedagog Stockholm under rubriken *Utveckling/Läs- och språkutveckling* där även flera andra utvecklingsarbeten och forskningsresultat kring läsning, skrivning och räkning finns beskrivna.

Språkutvecklande arbetssätt

På *Språkforskningsinstitutet* finns flera utvecklingslärare som har till uppgift att sprida kunskap och utbilda lärare, som sedan i sin tur ska kunna verka på skolorna. På Språkforskningsinstitutet har man stor erfarenhet av arbete med skolor i flerspråkiga miljöer och besitter också både kunskap om aktuell forskning och metoder för att bidra till elevernas kunskapsutveckling. Mer information finns på pedagog

Stockholm under rubriken *Utveckling/Läs- och språkutveckling/Språkforskningsinstitutet*.

Barn i behov av särskilt stöd

Utbildningsförvaltningens skrift "Elever i behov av särskilt stöd" (april 2010) kan laddas ned från Pedagog Stockholm. Där finns en omfattande beskrivning av regelverket kring barn som behöver särskilda stödåtgärder och även länkar och blanketter som behövs i arbetet.

Ett extra skolår

Det finns barn som kan behöva befästa och fördjupa sina kunskaper och färdigheter innan de går vidare i sina studier. På flera skolor har man erbjudit elever ett extra skolår i de fall man bedömt att utsträckt tid kan vara en avgörande faktor för ett gott skolresultat. Det är då inte fråga om att göra detta efter årskurs 9, utan någon gång under grundskoletiden när det kan passa bäst, t.ex. inför övergången till ett nytt stadium. På Lillholmsskolan i Skårholmen har man framgångsrikt låtit elever gå ett extra år på exempelvis lågstadiet och då kunnat anpassa det extra skolåret till den enskilda elevens stödbehov och förkunskaper.

Naturvetenskap och teknik

Ett pedagogiskt skolutvecklingsprogram som på senare år fått stor spridning i Stockholms-skolorna är *NTA* (naturvetenskap och teknik för alla). *NTA* drivs i ett samarbete mellan Kungliga Vetenskapsakademien (KVA) och Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) och Stockholms skolor kan genom ett samarbetsavtal utnyttja den fortbildning och det undervisningsmaterial som är utarbetat. *NTA* riktar sig till förskolan och hela grundskolan.

Gymnasieskolor och skolor med högsta-stadium kan genom samarbete med KTH och Stockholms universitet erbjuda ett möte med forskare och studenter på *Vetenskapens Hus*. Eleverna erbjuds föreläsningar, rundvandringar, laborationer och demonstrationer i något av

Läs mer på
www.nta.kva.se

ämnena astronomi, biologi, kemi, fysik, teknik eller matematik. Lärare erbjuds fortbildning i ämnet teknik. Kostnadsfritt för partners.

För många elever är det svårt att tillgodogöra sig undervisning i de naturorienterade ämnena som blir alltför teoretisk. Genom att utnyttja den kompetens som finns i de *naturskolor* som finns tillgängliga i såväl söderort (naturskolan i Bredäng) som på Järvafältet (Eggeby Gård) ökar möjligheten att få en djupare förståelse för naturvetenskap. Erfarenheterna visar att ju tidigare eleverna får arbeta laborativt med ämnesstoff satt i ett sammanhang, desto lättare har de att förstå mer avancerade teoribildningar.

Entreprenörskap

Begreppet entreprenörskap kan ha många innebörder. *Företagande* är kanske den som ligger närmast till hands. Entreprenörskap kan betecknas som förmågan "lära att lära" och den kompetensen behövs i framtiden för att klara sig bra på dagens och framtidens arbetsmarknad. Den stora utmaningen för skolan ligger i att bryta ned begreppet och omsätta det till en fungerande skolpraktik.

Entreprenörskap kan stimuleras genom att tillämpa ett speciellt förhållningssätt i skolan – ett entreprenöriellt lärande. Det innebär delaktiga elever som har möjlighet att utveckla sitt eget lärande och uppmuntras att komma med egna initiativ.

Specialinriktningar

Ross Tensta gymnasium

Ross Tensta gymnasium är ackrediterad av Ross Institute Academy i USA och har utvecklat en pedagogik som har sin utgångspunkt i den kulturhistoriska utvecklingen. Syftet är att utveckla färdigheter som dagens elever behöver för att fungera i en värld i snabb förändring och att fördjupa förståelsen av det globala sammanhanget. Det nyöppnade

På Pedagog Stockholm finns under rubriken *Utveckling – Naturvetenskap och teknik* fler tips och idéer riktade till lärare.

Läs mer om entreprenörskap på Pedagog Stockholm under rubriken *Utveckling – Entreprenörskap*.

Ross Institute Sverige, beläget i Tensta, erbjuder fortbildning och praktik för såväl grundskollärare som gymnasielärare.

Farsta gymnasium

Farsta gymnasium är ett exempel på en skola som har specialiserat sig. Där kan man kombinera en idrottssatsning med gymnasiestudier. Skolan är certifierad av olika idrottsförbund och erbjuder möjligheter till idrottsutövning på hög nivå. För att få plats i en klass med idrottsprofil finns ett särskilt antagningsförfarande.

En satsning på idrottsprofilering i fler skolor i Farsta kan bli ett verksamt medel för att nå högt ställda mål, både när det gäller elevernas lärande och utveckling och när det gäller skolornas attraktionskraft. Högstadieskolorna har redan fört samtal med Farsta gymnasium om att vidareutveckla sina redan pågående idrottsprofilsatsningar och det finns ett intresse bland flera låg- och mellanstadieskolor att satsa på området hälsa och rörelse. Det finns planer på att flytta Riksgymnasiet för rörelsehindrade RG/RH, som också sökt idrottsprofil, från Skärholmen till Farsta.

Kista gymnasium

En viktig del i skolutvecklingen är att ta tillvara närområdets tillgångar för en ökad profilering. Kista gymnasium har ambitionen att hösten 2012 starta ett gymnasieprogram, ”Kista Science” med direkt koppling till Kistas högteknologiska näringsliv. Samarbetspartners är bland andra KTH, Stockholms universitet och fastighetsbolag. Tanken är att skolan blir en ”skola mitt i byn” samtidigt som den ska kunna ha flera hemvister i stadsdelen, även digitala.

Arbete med hedersrelaterade frågor

Utbildningsförvaltningen har haft konferenser och seminarier kring hedersrelaterade frågor för att ge fördjupad kunskap om aktuell problematik och för att ge stöd i arbetet på skolorna. En aktuell fråga har t.ex. varit frågan om befrielse från undervisningen där utbildningsförvaltningen och socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen gemensamt har utarbetat ett stödmaterial. En åtgärd för skolorna har varit att arbeta in specifika mål och handlingsplaner

i den aktuella likabehandlingsplanen. Några skolor som arbetar fram modeller för hur man kan hantera frågor på lokal nivå är t.ex. Igelbäcksskolan, Enbacksskolan och Kista gy.

Samverkan mellan skola, förskola, socialtjänst, polis och föräldrar

I utbildningsförvaltningens verksamhetsplan slår man fast att det är nödvändigt med samverkan mellan alla som professionellt har med barn och ungdomar att göra. Det finns lokala överenskommelser om samverkan mellan stadsdelsförvaltningarna och grundskolorna och även gymnasieskolorna ska omfattas av liknande överenskommelser.

Det finns exempel på lyckade satsningar där man kommit en bit på vägen när det gäller att hitta samverkansmodeller. I stadsdelen *Spånga-Tensta* finns t.ex. SamTidigt FörSt som är ett långsiktigt arbete för att hjälpa barn och unga med problem eller som är i riskzonen. Anställda från förskolor, skolor, socialtjänst, polis och aktivitetscentra samarbetar med föräldrar och föreningar. Namnet ”SamTidigt FörSt” står för Samverkan, Tidigt, Förtroendefullt och Strukturerat.

I *Farsta* pågår ett arbete med att försöka hitta en samarbetsmodell mellan alla verksamheter i kommun och landsting som kommer i kontakt med barn och ungdomar. Tanken är att främja barns psykiska hälsa genom att arbeta förebyggande och även se till att barn och unga får tillgänglighet till tidiga och effektiva vård- och stödinsatser utifrån behov. Projektet heter Modellområden och är en nationell satsning på att försöka få fram helhetsstrategier som fungerar. Det är SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) som leder projektet.

Sammanfattande slutsatser

I arbetet med att utveckla skolan så att allt fler elever når målen finns det inte någon enskild åtgärd eller någon klart överlägsen strategi som kan rekommenderas till alla. Varje skola måste ta avstamp i den situation som man befinner sig i, utarbeta en plan utifrån sitt nuläge och välja

Mer information finns
att hämta på
www.skl.se/psykiskhalsa.

den strategi som passar bäst. Det kommer att se olika ut för olika skolor och ta olika lång tid att nå målen. Vissa saker går att påverka, andra inte. Det faktum att många elever kommer sent till Sverige och saknar skolbakgrund eller att det kan finnas ovanligt många elever i en och samma skola som har särskilt stort stödbehov kan vi inte påverka. Alla barn ska mötas där de befinner sig i sin utveckling och sitt lärande. Erfarenheter ger vid handen att de största vinsterna går att hämta in om satsningar görs i tidig skolålder eller ännu hellre på förskolenivå. Förebyggande och långsiktiga strategier och satsningar ger inte utslag direkt i officiella mätningar, men innebär på sikt en vinst både för den enskilda eleven och för samhället.

Skolor kan också organiseras olika och ha olika inriktningar. En fungerande skola – där var och en har definierade uppgifter och ansvarsområden, där verksamheter utvärderas och följs upp och där rektor är tydlig i sitt ledarskap – har större chans att lyckas med att ge eleverna det bästa som finns att erbjuda i form av utbildning, än en skola som präglas av motsatta förhållanden.

En skola utvecklas inte från en dag till en annan. Det tar ofta lång tid innan en strategi får genomslagskraft och ett resultat kan märkas. ”Ju tunnare förändringsplan, desto större chans att lyckas” säger Michael Fullan, en av de mer kända skolforskarna. Det handlar om att prioritera och inte greppa över för mycket på en gång.

Viktigast i ett förändringsarbete

Positiva förväntningar. Att alltid tro på varje elevs möjligheter att lyckas och nå goda resultat. Att se till att skapa goda lärandemiljöer där alla barn och ungdomar utvecklas.

Kritisk granskning. Att inte oreflekterat söka orsaker till låga skolresultat hos eleverna och i deras förhållanden och förutsättningar, utan vända blicken till de egna insatserna. Kan jag som rektor, lärare eller annan skolarbetare göra på något annat sätt för att eleverna i högre grad ska lyckas att nå målen?

Helhetssyn. Att medverka till att en elev presterar mer och bättre hänger ihop med vårt sätt att se på vårt uppdrag och hur vi betraktar eleven i sitt sammanhang. Vad vet vi om elevens totala situation? Hur kommer min insats in i förhållande till andras insatser? Hur kan skolan och föräldrarna tillsammans stödja eleven?

Samverkan. Att sträva efter att i alla lägen leta samarbetspartners. Hur kan *alla* som finns runt en elev, som behöver starkt stöd i sina studier och i sin utveckling, samverka? Känner vi till varandras resurser, är vi beredda att gå in i ett nära samarbete för att hjälpa en elev framåt? Vilka resurser finns att tillgå utanför skolan?

Skolledarskap. Att hålla visionen levande på alla nivåer och se till att skolan hela tiden är på väg. Att leda en organisation i förändring innebär att man tillämpar en helhetssyn i förhållande till mål, uppdrag och resultat. Det innebär bl.a. kontinuerliga dialoger och uppföljningar av verksamheten både vad gäller skolans resultat som helhet, kunskapsutvecklingen i klassrummet och för den enskilde eleven. Det handlar också om att se till att kommunikationen fungerar i skolan och att verksamheten präglas av tillit.

Läraren. Läraren är den enskilt viktigaste faktorn för elevens resultat. Såväl lärare som skolledare har ett ansvar för att initiera och satsa på sådana kompetensutvecklingsinsatser som ökar lärarens förmåga att ge varje elev stöd i sin kunskapsutveckling.

Eleven. Eleverna har huvudrollen i sitt eget lärande och ska möta en skola som förbereder dem för framtiden – som utmanar dem och som låter dem drömma. Varje elev ska kunna lämna skolan med goda kunskaper, med god självförtroende och med ett självförtroende som gör att de med tillförsikt blickar framåt mot fortsatta studier och arbete.

Forskningsbilaga

Exempel på forskningsresultat om framgångsrikt lärande

Följande rapporter berörs:

John Hattie: Visible learning

EU-rapport: Framgångsfaktorer i mångkulturella områden

Anne Bamford: The Wow-factor: Elevframgångar och konst, kultur och kreativitet

Michael Fullan: Motion leadership

Nordisk rapport: Input, process and learning

SKL-rapport: Framgångsrika skolkommuner

Lennart Grosin: Framgångsrika skolor

Cristina Robertsson: Skickliga lärare

Skolinspektionen: Rätten till kunskap

Kortversion från aktuella forskare

Visible learning – John Hattie

Under 15 års tid har professor John Hattie arbetat med att sammanställa internationella forskningsresultat som visar vilka faktorer som är de mest verkningsfulla när det gäller undervisning och lärande. Forskningen omfattar ca 52 000 studier och ca 83 miljoner elever har berörts av studierna. Hattie har granskat effekter utifrån olika kriterier och delat upp sin omfattande redovisning i följande kategorier: Elever, Skola, Lärare, Undervisning, Hemmet och Läroplan/kursplaner.

I en sammanfattande analys har han rangordnat 138 framgångsfaktorer utifrån vilken effekt olika insatser har på elevernas lärande. I en skala från 0 till 1 graderar han insatserna där 0 står för ingen effekt alls (i skalan förekommer också minusgraderingar, dvs kontra-produktiva insatser) och 1 för hög effekt. Även tal över 1 förekommer i rangordningen. 0,4 anger ett genomsnitt – över 0,4 anses insatsen vara framgångsrik.

Här följer en lista (tio i topp) på vad som enligt Hatties sammanställning är de mest framgångsrika strategierna när det gäller insatser för effektivt lärande och i förlängningen höjda resultat:

Ranking	Insats	Effekt
1.	Egenskattning av kunskaper (Self reported grades)	1.44
2.	Koppling utvecklingsnivå -rätt material (Piagetian programs)	1.28
3.	Systematisk utvärdering (Providing formative evaluation)	0.90
4.	Lärares självvärdering (Microteaching)	0.88
5.	Snabb takt för begåvade elever (Acceleration)	0.88
6.	Reducering av störande beteende (Classroom behavioral)	0.80
7.	Rätta satsningar för elever med svårigheter (Comprehensive interventions for learning disabled students)	0.77
8.	Lärartydlighet (Teacher clarity)	0.75
9.	Ömsesidig undervisning (Reciprocal teaching)	0.74
10.	Återkoppling (Feedback)	0.73

Genom att ta del av det som ligger bakom ovanstående konstaterar Hattie att det bästa man kan göra för att nå goda resultat är att i hög grad involvera eleverna i det egna lärandet och låta dem själva utvärdera sina insatser och framsteg. Vidare menar han att det är viktigt att ta hänsyn till elevernas utvecklingsnivå när man väljer läromedel och undervisningssätt. Kontinuerlig formativ utvärdering ger läraren kunskap om vad det är som fungerar i undervisningssituationen och att lärare går ihop och tillsammans utvärderar lektioner (t.ex. videoinspelade sådana) ger också i förlängningen effekter när det gäller elevernas lärande. Att elever som har lätt för sig behöver få arbeta i en snabbare takt och att det är viktigt att skapa lugn och ro i klassrummet är otvetydigt, liksom att elever med behov av särskilda stödåtgärder ska få det. Att läraren är tydlig med att sätta upp mål för lektionerna och förklara för eleverna hur de ska lyckas med att nå målen har hög ”effektfaktor” och att låta eleverna lära med och av varandra är också verkningsfullt. Återkoppling i alla sammanhang!

Intressant att notera är vad som ger sämst effekt: Byte av skola ligger på 138 plats (-0.34) och andra negativt korrelerade effekter är enligt Hattie omgång (gå om ett skolår) och sommarlov (långvarigt uppehåll från studier). Det är viktigt att notera att forskningen i huvudsak gäller engelskspråkiga länder och att alla förhållanden som forskningssammansättningen tar upp inte är direkt jämförbara med aktuella, svenska förhållanden.

Hatties motto när det gäller effektiv undervisning är:

”When teachers SEE learning through the eyes of the student and when students SEE themselves as their own teachers”.

.....
 Ref. John A.C. Hattie: Visible Learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement

■ Framgångsfaktorer i mångkulturella områden – EU-rapport

En internationell konferens hölls 2009 i Bryssel under rubriken Migration and Mobility där frågan om framgångsfaktorer i skolan för elever med invandrabakgrund diskuterades. Utgångspunkt för konferensen var rapporten ”GREEN PAPER Migration & mobility: challenges and opportunities for EU systems.” En sammanställning av aktuella forskningsresultat beträffande framgångsfaktorer presenterades och kan sammanfattas enligt följande:

- **Satsning på det språk som talas i landet** (Host language): t.ex. tidiga språkutvecklande insatser, utbildade andraspråklärare, förberedelseklasser
- **Satsning på modersmålsundervisning** (Heritage language): stärker självförtroendet, ger viktig kulturkompetens, ger framtida yrkesmöjligheter, bra för återvändande elever
- **Målinriktad förstärkning** (Targeted support): Uppmuntran och belöningar riktade mot elever: t.ex. premier, stipendier, möjligheter att få delta i prestigefyllda projekt
- **Extra hjälp** (Additional educational support): läxhjälp, samverkan med andra verksamheter
- **Mentorskap av vuxna och goda förebilder** (Mentoring and tutoring): vuxna mentorer, äldre elever som förebilder
- **Partnerskap** (Partnership): med föräldrar och externa organisationer
- **”En andra chans”** (Second chance education): Språkkurser för vuxna
- **Förskolesatsningar** (Pre-school education)
- **Integrerad skolverksamhet** (Integrated education) inkluderande skolor där elever blandas från olika områden
- **Kvalitetsfaktorer** (Quality standards):

Läraren viktigast

Uppmuntra duktiga lärare att stanna

Fortbildning i mångkulturalism (mutual respect)

Flerspråkiga lärare

(Fritt översatt från rapport kompletterat med egna anteckningar/Elisabeth Sörhuus)

Professor Dr. Friedrich Heckman från Tyskland presenterade i rapporten "Education and Migration" några rekommendationer utifrån genomgången av framgångsfaktorerna, där han bl.a. tryckte på vikten av att satsa på förskolan, att blanda elever från olika håll och att ge invandrade elever möjlighet att i skolan kunna uttrycka sin kulturella tillhörighet.

.....
Ref. "GREEN PAPER Migration & mobility: challenges and opportunities for EU systems." Commission of the European communities SEC (2008) 2173

■ **"The Wow factor" – en forskningsrapport om elevframgångar och konst, kultur och kreativitet – Anne Bamford**

Anne Bamford, anställd på University of Arts i London, fick Unescos uppdrag att granska hur estetiska ämnen påverkar elevernas lärande. Hon granskade material från 170 länder och skrev forskningsrapporten The Wow Factor – Global research compendium on the impact of the arts in education.

Hennes rapport slår fast att estetiska ämnen har en positiv effekt på elevernas lärande. I skolor där konst och kultur finns rikt representerade på schemat och i elevernas omgivning presterar eleverna bättre. Eleverna trivs bättre i skolor som har bra estetisk undervisning, de skolkar mindre, deras självförtroende stärks och om de får arbeta tillsammans kring gemensamma projekt stärks det sociala samspelet i en klass.

Anne Bamford lyfter fram Sverige som ett föredöme när det gäller att ha en kreativ och innovativ skola och pekar på den debatt som förs i västvärlden om vikten av ett innovativt samhälle. Hon understryker att det inte räcker med att de estetiska ämnena finns på schemat – det måste vara hög kvalitet på undervisningen, annars kan den till och med ha en negativ

inverkan på elevernas lärande. Faktorer som skapar kvalitet är t.ex.

- Professionella lärarbedömningar av elevernas prestationer
- Reflektion -eleverna ska tränas i att reflektera över vad de gjorde bra, mindre bra och vad de kan göra bättre
- Samarbete med institutioner och kulturutövare utanför skolan
- Utställningar, föreställningar, föreläsningar etc. där eleverna får visa upp vad de har lärt sig
- Likvärdig utbildning. Alla elever måste ges tillgång till utbildningen

.....
Ref. Anne Bamford: The Wow Factor – Global research compendium on the impact of the arts in education.

Lära Stockholm nr 5 2010: "Mer kultur i skolan"

■ **Att kunna prioritera – Michael Fullan**

Michael Fullan är välkänd för många Stockholmsrektorer efter att ha föreläst i Stockholm om hur man lyfter verksamheter som kört fast. Han är verksam i Toronto, Kanada, och föreläser världen över med budskapet: Prioritera – spänn inte över för mycket på en gång! Välj ut några få utvecklingsområden och satsa helhjärtat på dem!

Michael Fullan riktar sig gärna direkt till rektorer eftersom han menar att de, med rätt engagemang och kunskaper, snabbt kan vända en utveckling. Den strategi han förmedlar rymmer följande beståndsdelar:

- Älska dina medarbetare
- Få dem att samarbeta
- Kartlägg vilka metoder som ger bäst elevresultat
- Skapa en kultur där alla medarbetare kan lära sig något nytt varje dag
- Öppna upp verksamheten så att det blir naturligt för lärare att studera varandras undervisning
- Få hela systemet att utvecklas som en helhet

.....
Ref. Michael Fullan: "Motion leadership"
Ref. Lära Stockholm Nr 5 2010

■ ”Den goda skolan” – Nordisk rapport – Sven Erik Nordenbo et al.

Nordisk forskningssammanställning av faktorer som gynnar elevers lärande. Gäller låg – och mellanstadiet.

Danska Evalueringsinstitutet har tillsammans med motsvarigheter i Sverige, Norge, Finland och Island gått igenom forskningsresultat från åren 1990 till 2008 vad gäller faktorer som påverkar skolresultat. Av 109 studier plockades 71 studier ut som ansågs ha tillräcklig hög tillförlitlighet och genom att bearbeta dessa, bland annat med olika datakörningar, kunde man få fram faktorer som har betydelse för elevernas resultat.

I ett avsnitt beskriver man vad som är särskilt betydelsefullt för elever med skolsvårigheter och inkluderar då elever som är tvåspråkiga och elever med annan etnisk bakgrund. Några exempel på framgångsfaktorer:

Ledarskap. Skolledare som ägnar sig åt pedagogiskt ledarskap, stödjer personalen, är synliga ledare och uppmuntrar lärarna att experimentera.

Organisation. Satsning på elever som har svårigheter, studiestöd efter skoltid, undervisning i modersmål och i andraspråk samt laborativ undervisning, särskilt i matematik och i naturorienterade ämnen.

Skolklimat. Gemensamma mål som är kända av alla, höga förväntningar, skolan upplevs ”som en familj”, kreativitet och uppfinningsrikedom uppmuntras, inkludering.

Lärare. Lärare strävar efter en hög nivå på undervisningen (sänker inte kraven) och uppmuntrar och stöttar eleverna genom positiv feedback. Lärare som bryr sig om varje elev.

Fysisk omgivning. Bra byggnader som är välutrustade med t.ex. laboratorer, bibliotek, böcker och datorer.

Föräldrasamverkan. Bra kontakter mellan hem och skola. Föräldrar som är involverade i skolans arbete.

.....

Ref. Nordenbo et al. Input, Process, and Learning in primary and lower secondary schools

■ Framgångsrika skolkommuner – SKL

Sveriges kommuner och landsting (SKL) har inom ramen för projektet Framgångsrika skolkommuner gett ut en rapport som beskriver goda exempel från grundskolans arbete där man identifierat åtta framgångsfaktorer för grundskoleverksamhet:

Framgångsrika skolkommuner	
1.	Har ett ledarskap där alla nivåer i kommunen tar ansvar för resultaten
2.	Lyfter fram kompetenta lärare och arbetar aktivt för att få rätt kompetens på rätt plats
3.	Har höga förväntningar på skolans resultat oavsett förutsättningar
4.	Följer upp och återkopplar till verksamheterna
5.	Arbetar för att få väl fungerande relationer inom hela verksamheten
6.	Har en tydlig ansvars- och rollfördelning mellan politiker, tjänstemän och rektorer
7.	Fångar upp elever i behov av särskilt stöd
8.	Har en samsyn och inriktning för verksamheten

.....

Ref. ANALYS Öppna jämförelser. Konsten att nå resultat – erfarenheter från framgångsrika skolkommuner” (2009) Rapporten kan laddas ned som pdf-fil från www.skl.se/publikationer eller beställas från hemsidan.

■ Framgångsrika skolor – Lennart Grosin

Lennart Grosin, verksam vid Stockholms universitet, är en av de svenska forskare som under många år har studerat effektiviteten i svenska skolor och där bl.a. granskat det pedagogiska och sociala klimatet i skolor som beskrivits som framgångsrika i olika bemärkelser. Här följer en sammanfattning av det han kommit fram till:

DET PEDAGOGISKA OCH SOCIALA KLIMATET (PESOK) I EFFEKTIVA SKOLOR. Lennart Grosin

FORSKNINGSRESULTATEN

1. Det finns skillnader mellan skolor med avseende på elevers prestationer, sociala anpassning, självkänsla och attityder som inte kan förklaras av deras sociala bakgrund, tidigare kunskaper eller skickligheten hos deras lärare. Allt tyder på att den enskilda skolan spelar en avsevärd roll för prestationsnivån för samtliga elever även sedan man tagit hänsyn till elevernas förkunskaper.

2. Särskilt när man jämför de allra bästa och sämsta skolorna kan man konstatera mycket betydande skillnader. Elever i de mest effektiva skolorna, som har svaga kunskaper och färdigheter vid skolstarten, kan överglänsa elever med de bästa förutsättningar men som haft otur att hamna i en mycket ineffektiv skola. Elever från arbetarhem i de bästa skolorna kan ha bättre resultat i läsning än elever från tjänstemannahem som går i skolor med de genomgående sämsta resultaten på läsprov. Det kan alltså spela mycket stor roll för en elev i vilken skola han eller hon går.

3. Skoleffekter finns inte bara när det gäller baskunskaper och färdigheter utan också när det gäller mer kreativa resultatvariabler samt elevernas trivsel, självkänsla och attityder.

4. Forskningen visar dock att de flesta skolor inte tycks spela särskilt stor roll eller rättare sagt spelar roll genom att vara mediokra eller dåliga. Omkring 10% av skolorna skiljer sig från mängden genom större effektivitet. Men det är möjligt att lära av dessa skolor.

5. Hittills har forskningen kunnat påvisa ett antal egenskaper och handlingsmönster som utmärker det pedagogiska och sociala klimatet (PESOK) i effektiva skolor:

- ett tydligt, visionärt, kraftfullt och pedagogiskt ledarskap från rektors sida som prioriterar skolans kunskapsmål, utvärderar elevernas resultat och tar ansvar för undervisningskvaliteten i skolan;
- utvecklat samarbete mellan skolledning och lärare och mellan lärarna sinsemellan om mål och innehåll i undervisning och fostran;
- höga förväntningar på elevernas resultat och anpassning med utgångspunkt från att alla kan nå målen och att skolans och undervisningens kvalitet är avgörande för om de gör det, inte deras sociala eller ännu mindre deras etniska bakgrund;
- uppmuntran och belöning för bra arbete;
- positiva relationer mellan lärare och elever som bygger på ömsesidig respekt och ett elevfokuserat förhållningssätt för att tillgodose elevernas mänskliga och sociala behov i skolan.
- gemensamma sociala spelregler samt ordning och reda utan förtryck;
- lärarna uppträder som förebilder och auktoriteter
- samarbete skola och föräldrar om det enskilda barnet

Effektiva skolor tycks alltså skapa en syntes mellan den traditionella kunskapsskolan och den omsorgsinriktade skolan som utvecklades från 1970-talet. Beträffande undervisningsmetoder i effektiva skolor har man kunnat konstatera stor flexibilitet samt en koncentration till ett begränsat antal teman

under lektionerna, betoning av ämneskunskaper samt interaktion mellan läraren och hela klassen kombinerat med individualisering där hänsyn tas till elevers kunskapsnivå och förmåga att ta eget ansvar.

6. Det pedagogiska och sociala klimatet i en skola utgörs dock inte främst av ett antal tumregler och handlingsmönster. Det handlar snarare om djupt liggande värderingar och förhållningssätt hos skolledning och lärare om vad skolan är till för, vilken roll den kan och bör spela i barns och ungdomars utveckling och hur relationerna mellan lärare och barn och ungdomar bör utformas.

7. Ett bedömningsinstrument för skolors pedagogiska och sociala klimat har utvecklats i forskningen. Det finns på Internet: <http://web.ped.su.se/PESOK>. Bedömningsinstrumentet kan användas som utgångspunkt och underlag för utvecklingsarbete på enskilda skolor eller i kommuner.

SAMHÄLLSRELEVANTA, PRAKTISKA ASPEKTER

Forskningen om skoleffekter och skolklimat skapar öppningar för att höja skolans jämlikhetsmål. Särskilt relevant är det att diskutera möjligheterna till en förbättring av resultat och anpassning i skolor med en stor andel elever från arbetarhem.

.....

Ref. Lennart Grosin. Forskningsrapporter: Skolklimat, prestation och uppförande i åtta högstadieskolor. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet. Rapport 53.

Skolklimat, prestation och social anpassning i 21 mellanstadieskolor och 20 högstadieskolor. Stockholms universitet. Pedagogiska institutionen, Forskningsrapport 71

lennart.grosin@ped.su.se

Skickliga lärare – Utmärkande för skickliga lärare – Cristina Robertsson

I dokumentet Strategi för Stockholms stads grundskolor slås fast att "Läraren är den enskilt viktigaste faktorn för elevens resultat".

Cristina Robertsson är fil. dr. och forskare på högskolan i Jönköping och har gjort såväl kvantitativa som kvalitativa studier av vad som karakteriserar effektiva eller skickliga lärares arbete. Här följer en sammanfattning av hennes analyser:

Utmärkande drag för riktigt skickliga lärare är:

- att de fokuserar på vad som är väsentligt i undervisningen.
- att de skapar en god miljö för lärande
- att de situationsanpassar sin undervisning.
- att de organiserar lärandet både utifrån grupp - och individperspektiv.
- att de följer upp och övervakar elevernas lärande.
- att de engagerar sig känslomässigt i sina elever och visar dem hög respekt.
- att de har höga förväntningar på sina elever.
- att de fokuserar på djupa kunskaper

.....

Ref. Cristina Robertsson: Läraren är bästa läromedlet. Pedagogiskt magasin nr 4 2009

Rätten till kunskap – Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen presenterade i november 2010 en specialstudie som innebar en granskning av 40 skolors arbete. Syftet var att bedöma hur skolan arbetar för att säkra alla elevers rätt till kunskap.

Granskningen omfattar årskurs 5 och 9 vid totalt 40 grundskolor, i totalt 32 kommuner och grundas på deltagande observation vid omkring 600 lektioner, intervjuer med cirka 280 lärare och 40 rektorer, gruppintervjuer med omkring 250 elever och dokumentstudier.

Följande problemområden kunde identifieras:

- **Låga eller stereotypa förväntningar.** Vid över hälften av de granskade skolorna har lärarna och rektorerna för låga förväntningar på eleverna. Istället för att ta ansvar för de låga resultaten söker man förklaringar utanför skolan, som till exempel eleven är omotiverad, klassen är jobbig, man har dålig studietradition i familjen eller på orten. Skolan nöjer sig med att eleverna når nivån för godkänt och misslyckas med uppdraget att låta varje elev utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar.
- **Envägskommunikation.** Ungefär hälften av skolorna saknar ett reflektivt arbetssätt och aktivitet i undervisningen. Istället för att utgå från att eleverna har något att lära av varandra premieras eget tyst arbete. Undervisningen utmärks av att eleverna självständigt arbetar i sin lärobok eller av lärarens envägskommunikation. Många elever är tysta och passiva under lektionerna.
- **Klassen ses som homogen grupp.** I cirka hälften av de granskade skolorna utgår lärarna inte alls eller bara delvis från elevernas egna erfarenheter, bakgrund och intressen i undervisningen.

- **Fyrkantig undervisning.** I 24 av 40 skolor anpassar lärarna bara delvis eller inte alls undervisningen efter eleverna behov och förutsättningar. Ofta handlar det om enkla schablonlösningar som att räkna färre eller extra tal i matematikboken.

Skolinspektionens rekommendationer

Skolinspektionen lyfter fram flera exempel på åtgärder som rektor och lärare kan vidta för att öka elevernas möjligheter att nå goda resultat.

- Utveckla en trygg relation med varje elev.
- Ha höga förväntningar på varje elev.
- Se varje elev som en individ och låt varje elevs bakgrund och erfarenheter vara utgångspunkt för undervisningen.
- Låt elevernas olikheter vara en tillgång i undervisningen och ge utrymme för gemensamma reflekterande samtal.
- Samarbeta med andra lärare och genomför ämnesövergripande projekt.
- Se till att läraren har kunskap om olika arbetsmetoder och sätt att lära.

.....
Ref. Skolinspektionens rapport 2010:14 "Rätten till kunskap. En granskning av hur skolan kan lyfta alla elever"

Kortversion från aktuella forskare

SKOLKULTUR

Karen Seashore Louis, Alma Harris, Philip Hallinger:

- **Tillit** Viktigt att inte bygga in fruktan i organisationen. Det måste vara tillåtet att göra misstag.
- **Professionell samverkan** Medarbetarna samarbetar nära och gärna för att nå målen. Kommunikationen fungerar väl.
- **Organisatoriskt lärande** (lärande organisation) Utmärks t ex av en god förmåga till reflektion och till ärlig självvärdering.

DET GODA LEDARSKAPET OCH DET FRAMGÅNGSRIKA KVALITETSARBETET

Pat Sammons, Peter Mortimore m fl inom School Effectiveness + diverse organisationsforskare och kvalitetsforskare (Targama, Deming m fl)

- **Synliga ledare som har god kännedom om kärnverksamheterna** Ledarna tar ett tydligt ansvar för kvaliteten i och utvecklingen av kärnverksamheterna
- **Organisationen** (ledarna) följer systematiskt upp och utvärderar prioriterade mål och åtaganden
- **Organisationen** (ledarna) analyserar sina resultat och låter analyserna bilda utgångspunkt för utvecklingsinsatser

Ray Rist, Michael Fullan:

- **Beslut ska grundas på fakta, inte på gissningar.** (En massa organisationer vet inte vad de vet och vet inte vad de inte vet.)
- **Erkänn problemen och försök lösa dem.** Framgångsrika organisationer älskar utmaningar.
- **Hela systemet ska fungera** – nivåerna i systemet bör hänga ihop för att effektiv utveckling ska ske.

Andy Hargreaves, Michael Fullan:

- **Lär av andra!** Och dela med er av era kunskaper! Också av och till konkurrenterna. Framgångsrika organisationer är både nyfikna, öppna och generösa.

Så här tänker man i Skottland:

Hur går det för oss?

Hur vet vi det?

Vad ska vi göra åt det?

SOMMARLOVET

Tony Townsend:

Stor skillnad mellan hur lärandekurvan ser ut under sommarlov för barn och ungdomar beroende på vilken socioekonomisk miljö de kommer från.

Bilaga B

Inspirationsplatser

Under temat *Lärare lär av lärare* finns möjligheter för Stockholms pedagoger att låta sig inspireras av andra. Skolor som har lyckats i sitt arbete med att närma sig världsklass delar

med sig av sitt utvecklingsarbete och sina erfarenheter. Alla skolor kan ansöka om att bli en inspirationsplats. Här är en förteckning på dem som hittills har blivit anmälda:

Alviksskolan	Fritidshem, förskoleklass och skola, samverkan Barn i behov av särskilt stöd, hörselklasser, funktionsnedsättningar, hörselnedsättning Språkutveckling, svenska som andra språk, barn i behov av särskilt stöd Elevmedverkan, pedagogisk planering
Aspuddens skola	Betyg, bedömning
Bandhagens skola	Matematik, didaktik, laborativ matematik Naturvetenskap och teknik, didaktik, laborativt arbetssätt
Beckombergaskolan	IT i undervisningen, digitala läromedel, smartboards
Eiraskolan	Matematik, didaktik, laborativ matematik
Erikdalsskolan	Estetiska läroprocesser, bild och form
Essingeskolan	Bedömning, IUP, pedagogisk planering
Fagersjöskolan	IT i undervisningen, digitala läromedel, smartboards
Farsta gymnasium	VFU, skolutveckling, organisation
Globala gymnasiet	Hållbar utveckling, skolutveckling
Katarina Södra skola	Språkutveckling, skriv och läs
Klastorpsskolan	Ämnesövergripande arbetssätt, pedagogisk planering
Kärntorps gymnasium	Hållbar utveckling, skolutveckling
Norra Ängby skola	Material för laborativ naturvetenskap, didaktik i no, smartboards Språkutveckling, skriv och läs
Nya Elementar	Flexibla undervisningsgrupper, skolutveckling Ämnesövergripande arbetssätt, pedagogisk planering Fritidshem, skola, samverkan Barn i behov av särskilt stöd, elevvård, samverkan Elevmedverkan, föräldrasamverkan, pedagogisk planering
Rinkebyskolan	Språkutveckling, svenska som andraspråk Ämnesövergripande arbetssätt, pedagogisk planering
Ross Tensta gymnasium	Arbetslag, pedagogiskt ledarskap, organisation, utveckling Ämnesövergripande arbetssätt, pedagogisk planering
Sjöängsskolan	Fritidshem, förskoleklass och skola, samverkan Skolutveckling, arbetslag pedagogisk planering, att vända negativa resultat
Snösätterskolan	Barn i behov av särskilt stöd, elevvård, samverkan Språkutveckling, läs och skrivutveckling, skolbibliotek, svenska som andraspråk
Stadshagens skola/ Kungsholmens grundskola	Estetiska läroprocesser, so, ämnesövergripande arbetssätt, pedagogisk planering, elevmedverkan Likabehandlingsarbete, mobbning, kränkningar, jämställdhet
Sturebyskolan	Ämnesövergripande arbetssätt, pedagogisk planering NO/TK, laborativt arbetssätt- NO-verkstad Estetiska läroprocesser, slöjd, bild och form, Bedömning, betyg, praktiskt estetiska ämnen, idrott och hälsa
Årstaskolan	Matematik, didaktik, laborativ matematik
Åsö vuxengymnasium	Bedömning, betyg Matematik, didaktik, laborativ matematik Språkutveckling, svenska, svenska som andraspråk, moderna språk, engelska
Östermalmskolan	Ämnesintegrerad undervisning, estetiska läroprocesser, pedagogisk planering, samverkan, elevmedverkan

**Projektledare och kontaktpersoner på
utbildningsförvaltningen i Stockholm:**

Bengt Nilsson, tel 08-508 33 922

Elisabeth Sörhuus, tel 08-508 33 155

Cathrine Önnestam, tel 08-508 33 025

Grafisk form	pnochco
Foto	Björn Tesch, Elisabeth Sörhuus
Tryck	Östertälje tryckeri
Upplaga	1000 exemplar

Utgiven av utbildningsförvaltningen, Stockholms stad 2010

UTBILDNINGSFÖRVALTNINGEN